

Misli akademika Kajetana Gantarja na Posvetu o slovenščini z naslovom: *Kakšno siromašenje*: »Predlogi, ki bi sčasoma pripeljali do absolutne anglizacije našega univerzitetnega študija, pomenijo veliko zmoto in zablodo ... Naše članstvo v SAZU in naša državljanska zavest narekujeta največjo možno skrb za ohranjanje, uveljavljanje, negovanje in bogatenje slovenščine na vseh področjih. Slovenija je edina država na svetu, v kateri je slovenščina uradni jezik, edina država, ki je nastajala in se rodila ob slovenskem jeziku. Če bi nam kaka ustanova zaupala, da napišemo zgodovino slovenske države, bi lahko začeli tako kot evangelij: »V začetku slovenske države je bila slovenska beseda. Že četrto tisočletje pred Brižinskimi spomeniki, najstarejšim slovenskim pismenim spomenikom, v latinskih besedilih najdemo zapise slovenskih besed, in med prvimi, kar morda ni slučaj, besedo župan (jopanus), ki kaže na državotvornost naših prednikov ...« Zato lahko v slovenski besedi bolj kot v orožju in bolj kot v političnih strukturah vidimo edino in najmočnejše poroštvo za obstoj in razcvet slovenske države: dokler bo zvenela slovenska beseda, toliko časa bo živela tudi slovenska država. Če pa bi slovenska beseda kdaj utihnila, bi tudi slovenska država in z njo tudi Slovenska akademija znanosti in umetnosti kot njena najvišja znanstvena ustanova izgubila svoj smisel obstoja in izdihnila.« (Razprave – Dissertationes XXII, SAZU, Ljubljana, 2014)

Zinka Zorko

SAZU, Ljubljana

KOZJANSKO – BIZELJSKO NAREČJE – GLASOSLOVJE PIŠEČKEGA GOVORA (Gradivo za okroglo mizo)

Po Tinetu Logarju in Jakobu Riglerju spada kozjansko-bizeljsko narečje v štajersko narečno skupino. V to skupino spadajo srednještajersko, zgornjesavinjsko, srednjesavinjsko, južnopohorsko narečje in kozjaški govor.

Fran Ramovš je v svojih Dialektih (1935) večino govorov od Konjiške gore in Boča do Lisce, Bohorja, Tisovca, Svetih gora štel k osrednji štajersčini, le na jugu ob Sotli naj bi bilo bizeljsko-obsoteljsko narečje z vplivom dolenjščine. Tine Logar (1996) v svoji razpravi Karakteristike štajerskih govorov južno od Konjiške gore in Boča to narečje poimenoval kozjansko-bizeljsko. Melodično in ritmično ga prištevamo k štajerski narečni skupini. Južno od črte Kalobje – Sodna vas ob Sotli in do črte Lisca – Bohor – Pilštanj – Golobinjek slišimo govorico, ki jo razvojno označujejo naslednje posebnosti: odraz za jat je lahko v posameznih govorih: e:ǰ, a:ǰ, široki e, ozki e (Pilštanj); nosni e in etimološki e sta se razvila v široki e, etimološki o in samoglasniški ɾ sta se poenoglasila iz o:ɥ v u, za dolgi u pa se tod govori ü. Kratki in umično naglašeni samoglasniki so se podaljšali, nenaglašeni samoglasniki se lahko reducirajo.

Govori Orešja, Bizeljskega in Pišec so si v glasoslovnem in oblikoslovnem razvoju blizu, družijo jih tudi skupna leksika. Izgubili so tonemsko nasprotje, besedna intonacija je le padajoča, kratki naglašeni samoglasniki so se podaljšali.

Za samoglasniški sestav pišečkega govora so značilni dolgi naglašeni samoglasniki: í, ú, ú, é, ó, ä, á, á, är.

Dolgi í je nastal iz stalno dolgega i, akutiranega i in iz kratkih akcentiranih i: líst, píšem, svíja, zíma, zít; lípa, ríba, tíči, žíla; míš, nít, tíč. (V nekaterih besedah se je razvil v dolgi široki ä – nää, sät.)

Dolgi ú je odraz za stalno dolgi, staroakutirani in kratki naglašeni u: klúčenca, lúč, lúpim; krúha, kúpa, čútiti, obúti; krúh, kúp. (Izjemoma se izgovarja dvo-glasnik úe v edinem besednem zlogu: fkúep.)

Dolgi ú zastopa stalno dolgi etimološki o, novoakutirani o, stalno dolgi samoglasniški ŷ: búk, gnúj, múč, núč; núsím, prúsŋ, vúla; čún, vúk, žúna; dúgi, púna, vúna; dúk, púh, pún. (Redko zastopa nosni o: múš, túča.)

Dolgi ozki é je odraz za stalno dolgi jat, akutirani jat, za kratki in umično naglašeni jat, za vse naglašene nosne e in za etimološki e: beséda, lép, lés, lèta, mléko, sméh, svéča, zvézda; bréza, cèsta, léto, nevèsta, stréha; dèt, sém; lépo, séno, télo, tésto; pést, pléšem, zébe me, méso; iména, lét, péč, nésu, réku, zéle, žénih.

Dolgi ozki ó zastopa stalno dolgi nosni o, akutirani in umično naglašeni o, novoakutirani etimološki o v zadnjem zlogu in umično naglašeni o: obrók, golóp, klóp, móđer, pót, dóga, góba, zóbi, dnó, kóš, króp, kóza, ósa.

Dolgi in zelo široki ajevski fonem (ä) je odraz za umično naglašeni e, kratki in umično naglašeni polglasnik, kratki in umično naglašeni i: čálu, nääsem, rákla, táta, žána; bät, pás, täš, čäbär, päku; nääč 'nič', rät 'rit', sár 'sir', cägan, žävot.

Dolgi labializirani á zastopa stalno dolgi a, akutirani a, kratki a, dolgi in novoakutirani polglasnik: ápno, bráda, dvá, gláva, kováč, král; bráta, máti; brát, gát, část, dán, lán, vás; gáne, máša, páhne.

Dolgi samoglasniški r se izgovarja är: kárt, smárt; čärna.

Samoglasniški ŷ se je razvil v dolgi u: čún, kúnem, púnim, vúk, púna.

Nenaglašeni samoglasniki se ohranjajo, reducirajo ali pa onemevajo. Nena-glašeni i: písati, rózati, na mízi; cvilla, túlla, vílce, násma, tártpe; nastane tudi iz nenaglašene polglasnika ali jata: pétik, vozíček: náklíh, òrih.

Nenaglašeni u je naslednik samoglasniškega ŷ in etimološkega o: jábučik, kužúh, mučím, nusníca.

Nenaglašeni polglasnik se večinoma izgovarja kot ä: ärdečíca, ärjávi, päř 'pri'; lahko tudi onemi: člénk, mezínc; zvónc.

Soglasniški sestav pišečkega govora je večinoma enak knjižnemu.

Posebni razvoji so naslednji: samoglasniški ŷ ima odraz u tako kot dolgi etimološki ó: čún, vúk, žúna, dúga, púna, vúna; samoglasniški r se izgovarja s širokim ä pred r: pářst, smárt, tářt.

Samoglasniški sklop -rl, -ru ima odraz áru: dáru, cváru, žáru, obáru.

Palatalni lj je izgubil palatalnost: král, stéla, vúla, zámlla.

Palatalni nj je večinoma izgubil mehčanost: jíva, kámje, koréje, lúkja, ógen.

Zvočnik v se izgovarja kot v, u, f: víno, vóda, vúna, člóuk, dárċ, fčĕri, vúho (v je proteza).

Zvočnik j se govori tudi kot sekundarni fonem: grójzdje, lójpa, pújstela.

Sklop dl se lahko izgovarja kot -l-: jĕla, páĭa.

Sklop šč se razvil v š: góša, išem, klĕše, píše, na táše.

Govor ne pozna preglasa o v e za c, j, č, ž, š: s strícóm, bójom, kováčóm, nóžóm.

Podoben glasoslovni razvoj je znan tudi na Bizeljskem in v Orešju. Drugi južni kozjansko-bizeljski govori se od teh razlikujejo zlasti v govoru Lesičnega, kjer so znani dvoglasniki: úo, íĕ, úo, in v Kapelah, kjer se je dolgi jat razvil v zelo ozki ĕ.

Zinka Zorko

SAZU, Ljubljana